

Amanda Selkee

KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN VEROTUS LUONNOLLISEN HENKILÖN TULOVEROTUKSESSA

Talouden ja johtamisen tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Amanda Selkee: Kapitalisaatiosopimuksen verotus luonnollisen henkilön tuloverotuksessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2019

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli selvittää, mistä syystä tuloverolakiin on otettu uusia kapitalisaatiosopimuksen verotusta koskevia säännöksiä. Tämän selvittämiseksi tutkielmassa kartoitettiin aluksi, minkälainen sijoitusmuoto kapitalisaatiosopimus ylipäätään on, sekä miten sitä on verotettu ennen kyseisten uusien säännösten voimaantuloa. Lisäksi tutkielmassa selvitettiin, miten kapitalisaatiosopimusta verotetaan uusien säännösten astuessa voimaan vuoden 2020 alusta, sekä miten kyseiset uudistuksen vastaavat kapitalisaatiosopimuksen verotukseen aikaisemmin liittyneisiin ongelmiin. Aiheen kokonaisvaltaisemman ymmärryksen saavuttamiseksi tutkielmassa myös vertailtiin kapitalisaatiosopimuksen verotusta eri välillisen sijoittamisen muotojen verotuksien kanssa, sekä ennen kyseisiä uudistuksia että niiden jälkeen.

Ennen vuoden 2020 alusta voimaan tulevia säännöksiä kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta ei ollut lainkaan säädetty lailla. Kapitalisaatiosopimuksen verotus oli siis muodostunut pelkästään oikeuskäytännössä, missä se oli muotoutunut hyvinkin edulliseksi verrattuna muihin sijoituskohteisiin. Viime vuosina kapitalisaatiosopimusten suosio sijoituskohteena onkin noussut huomattavasti samalla kun esimerkiksi suoran sijoittamisen suosio on suhteessa hiipunut. Erot eri sijoitusmuotojen verotuksien välillä johtivat verotuksellisesti epäneutraaliin tilanteeseen ja kyseisillä kapitalisaatiosopimuksen verotukseen tehdyillä uudistuksilla olikin tavoitteena juuri eri sijoitusmuotojen verotuksien yhdenmukaistaminen, ja tätä kautta verotuksen neutraalisuuden lisääminen.

Vuoden 2020 alusta kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta säädetään viimein lailla. Uudet säännökset kiristävät monilta osin kapitalisaatiosopimuksen verotusta, sillä esimerkiksi kapitalisaatiosopimukseen aikaisemmin liittynyt mahdollisuus tehdä sopimuksesta verovapaiksi pääomanpalautuksiksi katsottavia nostoja aina sijoitetun pääoman määrään saakka poistuu. Uudistusten ansiosta kapitalisaatiosopimuksen verotus kuitenkin lähenee huomattavasti muiden välillisen sijoittamisen muotojen verotuksien kanssa, minkä ansiosta verojärjestelmämme neutraalisuus kasvaa.

Avainsanat: kapitalisaatiosopimus, sijoitustuote, verotus, verotusneutraalisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

LÄHTEET	1
1. JOHDANTO	3
1.1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	3
1.2 TUTKIMUKSEN TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TAVOITE	4
1.3 NÄKÖKULMA JA RAJAUKSET	5
1.4 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODIT	6
2. KAPITALISAATIOSOPIMUS	6
2.1 MÄÄRITELMÄ	6
2.2 KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN VEROTUS ENNEN 1.1.2020	8
2.2.1 Yleistä kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta	8
2.2.2 Kapitalisaatiosopimuksen maksut verotuksessa	10
2.2.3 Kapitalisaatiosopimuksen tuoton verotus.....	10
2.2.4 Kapitalisaatiosopimuksen tappioiden verotus	12
2.2.5 Kapitalisaatiosopimuksen luovutusten verotus.....	14
3. KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN VEROTUKSEEN LIITTYVÄT ONGELMAT	16
3.1 HYVÄN VEROJÄRJESTELMÄN OMINAISUUKSIA	16
3.2 KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN TUOTON VEROKOHTELUN ONGELMAT..	17
3.3 KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN MAKSUJEN JA TAPPIOIDEN VEROKOHTELUN ONGELMAT.....	20
3.4 KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN LUOVUTUSTEN VEROKOHTELUN ONGELMAT	21
3.5 YHTEENVETO	22
4. UUDISTUKSET KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN VEROTUKSEEN	22
4.1 UUDISTUSTEN ETENEMINEN	22
4.2 UUDISTUKSET KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN TUOTON VEROTUKSEEN	24
4.3 UUDISTUKSET KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN MAKSUJEN JA TAPPIOIDEN VEROTUKSEEN	27
4.4 UUDISTUKSET KAPITALISAATIOSOPIMUKSEN LUOVUTUSTEN VEROTUKSEEN	29
5. YHTEENVETO JA UUDISTUSTEN MAHDOLLISET VAIKUTUKSET	30

Lähteet

HE 275/2018 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle osakesäästötilin tuloverotusta ja eräiden vakuutus tuotteiden tuloverotuksen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011: Yleisen oikeustieteen julkaisuja

Hoppu, K. 2004. Sijoitustuotteiden markkinoinnin säätely. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Kari, S & Lyytikäinen, T. 2003. Efektiivinen veroaste eri sijoitusmuodoissa. Helsinki 2003. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Myllymäki, J. 2016. Kapitalisaatiosopimus tuloverotuksessa, osa I. Verotus 3/2016

Myllymäki, J. 2016. Kapitalisaatiosopimus tuloverotuksessa, osa II. Verotus 5/2016

Myllymäki, J. 2017. Kapitalisaatiosopimuksen omistajanvaihdosten verotus. Verotus 3/2017

Nykänen, P. 2018. Luovutusvoittoverotuksen soveltamisalasta – erityisesti juoksevan pääomatulon ja luovutusvoiton välisestä rajanvedosta. Edilex 2018/28. [Viitattu 06.11.2018] Saatavilla: <https://www-edilex-fi.libproxy.tuni.fi/artikkelit/18998.pdf>

Nykänen, P. 2014. Menetyksen vähennyskelpoisuudesta tuloverolain mukaisessa verotuksessa. Teoksessa Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle (toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen). Edita Publishing Oy

Nykänen, P. 2018. Professori Pekka Nykäsen lausunto hallituksen esityksestä osakesäästötilin tuloverotusta ja eräiden vakuutus tuotteiden tuloverotuksen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi, 28.10.2018 [Viitattu 27.11.2019] Saatavilla: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/a1e02a8d-2701-4109-a9be-8071fd3b47a7/2b519835-9d85-4d12-81de-6f854ed65d14/LAUSUNTO_20181029141000.PDF

Ossa, J. 2014. Kapitalisaatiosopimuksen verokohtelu. Teoksessa Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle (toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen). Edita Publishig Oy

Valtiovarainvaliokunnan mietintö VaVM 37/2018 vp – HE 275/2018 vp. [Viitattu 09.11.2019] Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/VaVM_37+2018.aspx

Valtiovarainministeriön raportti: Eri sijoitusmuotojen verokohtelu. 14/2018. [Viitattu 18.10.2019] Saatavilla: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160825/14_18_Eri%20sijoitusmuotojen%20verokohtelu_Tyoryhmaraportti_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtiovarainministeriön Siva-työryhmän väliraportti: Keskenään kilpailevat säästötuotteet. 2003.

Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus. 13.04.2018. dnro A2/200/2018. [Viitattu 06.11.2019] Saatavilla: <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48548/kapitalisaatiosopimuksen-verotus/>

Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa. 31.10.2019. dnro VH/330/00.01.00/2019. [Viitattu 06.11.2019] Saatavilla: <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48935/omaisuuden-luovutusvoitot-ja--tappiot-luonnollisen-henkilön-tuloverotuksessa/>

Verohallinnon ohje dnro 1565/31/1989

Wahlroos, H. 2012. Ajankohtaista sijoitusvakuutusten verokohtelusta. Verotus 1/2012.

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Viime vuosina suomalaisten kiinnostus sijoittamista kohtaan on kasvanut, ja erilaisten sijoittajille tarjottavien sijoitusinstrumenttien määrä onkin lisääntynyt voimakkaasti¹. Aikaisemmin kotitaloudet sijoittivat lähinnä pörssiosakkeisiin, joko suoraan tai osakerahastojen kautta, mutta nykyään osakkeisiin sijoitetaan yhä enemmän välillisten sijoituskohteiden, kuten sijoitusrahastojen ja sijoitussidonnaisten vakuutuksien välityksellä². Välillisiin sijoituskohteisiin liittyykin tiettyjä huomattavia etuja verrattaessa suoriin sijoituskohteisiin, jotka osaltaan selittävät niiden nousutta suosiota. Esimerkiksi toisin kuin suorassa sijoittamisessa, välillisessä sijoittamisessa pienikin sijoitus on helposti hajautettavissa, mikä on omiaan pienentämään sijoitukseen liittyvää riskiä³. Lisäksi erityisesti pieniä sijoittajia houkuttelee välillisessä sijoittamisessa sen helppous ja vaivattomuus.

Viime vuosien aikana myös kapitalisaatiosopimus sijoituskohteena on nostanut suosiotaan, ja erilaisten sijoitussidonnaisten vakuutusten sekä kapitalisaatiosopimusten yhteenlaskettu säästö on noussut kuusinkertaiseksi vuodesta 2009 vuoteen 2017. Verrattuna suoriin osakesijoituksiin, joiden säästö on samalla aikavälillä noussut vain reilu kaksinkertaiseksi, voidaan todeta, että välillisten sijoitusten suosio sijoituskohteena on kasvanut suuresti viime vuosina.⁴ Sijoitussidonnaisten vakuutusten ja kapitalisaatiosopimusten suosion nousua selittää esimerkiksi muutokset muiden sijoitustuotteiden verotuksessa. Vuonna 2010 vapaaehtoisten yksilöllisten eläkevakuutusten eläkeikää korotettiin, mikä johti eläkevakuutusten myynnin romahtamiseen. Sijoitussidonnaisten vakuutusten ja kapitalisaatiosopimusten myynnin voimakkain kasvu alkoi tästä vuotta myöhemmin, vuonna 2011, joten on havaittavissa, että vapaaehtoisten yksilöllisten eläkevakuutusten verotukseen tehdyillä muutoksilla oli huomattavia positiivisia vaikutuksia kapitalisaatiosopimusten suosioon.⁵

¹ VMO-raportti 14/2018, s.13

² Siva-työryhmän väliraportti 2003, s.81

³ Hoppu 2004, s.57

⁴ HE 275/2018, s.13

⁵ VMO-raportti 14/2018, s.37

Nykyinen sijoitussidonnaisten vakuutusten ja kapitalisaatiosopimuksen verotuskohtelu on säädetty aikana, jolloin kyseisten vakuutustuotteiden suosio ei ollut vielä kasvanut voimakkaasti. Tästä syystä sääntely on monilta osin vanhentunutta, eikä sovi enää vallitseviin olosuhteisiin. Lisäksi kyseisten sijoituskohteiden verotuskohtelu on joiltain osin kehittynyt pelkästään oikeuskäytännössä, jossa on vuosien mittaan syntynyt kyseisille sijoitustuotteille hyvin suotuisa verotusympäristö.⁶

Myös välillisen sijoittamisen eri muotojen verotuksen välille on syntynyt eroja. Eroja löytyy esimerkiksi verotuksen lykkääntymisestä, eli siitä, koska verotus eri välillisen sijoittamisen muodoissa toteutuu. Onkin katsottu, että välillisten sijoituskohteiden välillä on huomattavia eroja verotuksen yhdenmukaisuudessa⁷. Näiden erojen korjaamiseksi hallitus antoi 5.12.2018 esityksen ”Hallituksen esitys eduskunnalle osakesäästötilin tuloverotusta ja eräiden vakuutustuotteiden tuloverotuksen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi”, jonka perusteella eduskunta hyväksyi 7.6.2019 lakimuutoksia muun muassa säästöhenkivakuutuksen, kapitalisaatiosopimuksen ja määräaikaisen eläkevakuutuksen tuloverolain säännösten uudistamiseksi. Uusia säännöksiä sovelletaan ensimmäisen kerran 1.1.2020 alkaen.

1.2 Tutkimuksen tutkimuskysymykset ja tavoite

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, mistä syystä tuloverolakiin on otettu uusia säännöksiä koskien kapitalisaatiosopimuksen verotusta. Tutkielmassa selvitetään myös, mitä nämä uudet säännökset ovat ja miten niitä tulee tulkita.

Näin ollen kandidaatintutkielmani tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mikä on kapitalisaatiosopimus ja miten sitä on verotettu ennen tulevia lainsäädäntöuudistuksia?
2. Mitä ongelmia kapitalisaatiosopimuksen verotukseen nykyisellään liittyy?
3. Mitä uusissa säännöksissä sanotaan kapitalisaatiosopimuksen verottamisesta ja miten uusia säännöksiä tulisi tulkita?

⁶ HE 275/2018, s.13; 21

⁷ VMO-raportti 14/2018, s.215

Tutkielman aiheeksi on valikoitunut juuri kapitalisaatiosopimuksen verotus luonnollisen henkilön tuloverotuksessa, sillä lainsäädäntöuudistuksen johdosta aihe on hyvin ajankohtainen.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyritään löytämään vastaus oikeuskirjallisuudesta sekä Verohallinnon ohjeesta. Vastauksen löytämiseksi on myös tärkeää tutustua säästöhenkivakuutuksen verotusta koskeviin säännöksiin ja periaatteisiin, sillä samoja periaatteita on käytetty myös kapitalisaatiosopimuksen verokohtelussa. Toista tutkimuskysymystä lähestytään vertailemalla kapitalisaatiosopimuksen verotusta sekä muiden välillisten sijoitustuotteiden, että suorien sijoitustuotteiden verotukseen nykytilanteessa. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä on tarkoitus esitellä tärkeimmät tuloverolakiin otettavat säännökset kapitalisaatiosopimuksen verotusta koskien, ja pohtia, miten kyseisiä pykäläiä tulee tulkita, sekä mitä hyvää ja huonoa uudessa sääntelyssä on nykytilanteeseen verrattuna.

1.3 Näkökulma ja rajaukset

Tutkimuksen tärkein näkökulma on tarkastella kapitalisaatiosopimuksen verotusta verrattuna muiden epäsuoran sijoittamisen muotojen verotukseen. Heijastamalla kapitalisaatiosopimuksen verokohtelua toisiin sijoitustuotteisiin, saadaan käsitys kapitalisaatiosopimuksen verotuksen nykytilasta sekä uudistusten tarpeesta. Tämän jälkeen näkökulma siirtyy siihen, miten kapitalisaatiosopimusta tullaan verottamaan 1.1.2020 alkaen.

Tutkimuksessa käsitellään aihetta yksinomaan luonnollisen henkilön tuloverotuksen näkökulmasta. Kapitalisaatiosopimuksen verotus elinkeinotoiminnan tulolähteessä rajataan siis käsittelyn ulkopuolelle. Samoin pois on rajattu kapitalisaatiosopimuksen perintö- ja lahjaverotutusta koskevat verotuskysymykset. Lisäksi tutkielmasta on rajattu pois kansainvälisten tilanteiden käsittely, sillä kansainvälisesti on melko harvinaista, että kapitalisaatiosopimuksia tarjottaisiin myös yksityishenkilöille⁸. Tutkimuksessa keskitytään siis ainoastaan Suomessa tarjottaviin kapitalisaatiosopimuksiin ja Suomessa sovellettavaan sääntelyyn.

⁸ VMO-raportti 14/2018, s.23

1.4 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkielmassa on kyse oikeustieteellisestä tutkimuksesta. Tutkimuksen tekemiseen käytetty lähdeaineisto koostuu suurilta osin kapitalisaatiosopimusta ja muita välillisiä sijoitustuotteita käsittelevästä sekä menneestä, että nykyisestä lainsäädännöstä (erityisesti tuloverolaki). Lähdeaineistona on lisäksi käytetty lain esitöitä (hallituksen esitykset sekä valtiovarainministeriön raportit) sekä aihetta käsittelevää oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta.

Tutkielmassa on kyse oikeusdogmaattisesta tutkimuksesta. Oikeusdogmaattisen, eli lainopillisen tutkimuksen tarkoituksena on systematisoida sekä tulkita voimassa olevaa oikeutta, eli käytännössä selvittää voimassa olevien oikeusnormien sisältöä⁹. Tutkielmassa lain sisältöä tulkitaan esimerkiksi käyttämällä apuna hallituksen esityksiä sekä muita lain esitöitä, joista käy ilmi lakien takana olevat tavoitteet ja tarkoitukset.

2. Kapitalisaatiosopimus

2.1 Määritelmä

Kapitalisaatiosopimus on vakuutusyhtiön ja asiakkaan välinen säästämistä tai sijoittamissopimus, jossa asiakas sijoittaa vakuutusyhtiöön tietyn pääoman, jonka arvo sidotaan asiakkaan tai vakuutusyhtiön valitsemaan sijoituskohteisiin¹⁰. Vakuutusluokista annetun lain mukaan kapitalisaatiosopimus kuuluu henkivakuutusluokkaan 6, joka lain 18§:n mukaan käsittää vakuutusteknisiin laskelmiin perustuvat kertyneen pääoman takaisinmaksua tarkoittavat sopimukset, jolla vakuutusyhtiö ottaa vastuulleen tietyn ajan kestäviä ja tietyn määräisiä sitoumuksia sovittua kertamaksua tai etukäteen sovittuja maksuja vastaan.¹¹ Edellä selostetun mukaisesti kapitalisaatiosopimus muistuttaa suuresti henkivakuutusluokkaan 3 kuuluvaa säästöhenkivakuutusta, jonka maksujen ja tuoton suuruus lasketaan käyttäen samoja vakuutusteknisiä laskelmia¹².

⁹ Esim. Hirvonen 2011, s.21-22

¹⁰ Esim. Ossa 2014, s.309

¹¹ Laki vakuutusluokista 526/2008

¹² Myllymäki 2016a, s.268

Kapitalisaatiosopimukset otettiin vakuutuslainsäätelyyn vuonna 2010, mutta ne eroavat monella tapaa edellä mainituista säästöhenkivakuutuksista sekä muista vakuutusyhtiöiden tarjoamista henkivakuutuksista. Kapitalisaatiosopimukseen ei sisälly muihin säästö- ja sijoitusvakuutuksiin olennaisesti liittyvää vakuutusturvaa. Kapitalisaatiosopimuksessa ei siis ole vakuutettua henkilöä, eikä täten myöskään henkivakuutukselle ominaista vakuutettuun henkilöön liittyvää riskiä¹³. Koska kapitalisaatiosopimukseen ei liity vakuutetun ihmisen elämiseen tai kuolemiseen perustuvaa riskiä, joka päättäisi sopimuksen, tehdään kapitalisaatiosopimus aina määräaikaiseksi. Hyvin tyypillinen aika, joksi kapitalisaatiosopimus solmitaan, on 5 vuotta, mutta se voidaan tehdä myös pidemmäksi ajaksi, jopa 30 vuodeksi¹⁴.

Kapitalisaatiosopimuksen määräaikaisuudella ei kuitenkaan ole merkitystä muutoin kuin sopimuksen enimmäiskeston määrittäjänä, sillä vakuutuslainsäätelyssä 12 §:n mukaan vakuutusnottajalla on oikeus milloin tahansa vakuutuskauden aikana irtisanoa vakuutuslainsäätelyä. Vakuutuslainsäätelyä sovelletaan tietyiltä osin myös kapitalisaatiosopimukseen, ja Vakuutuslainsäätelyssä 4a §:ssä on lueteltu ne vakuutuslainsäätelyn nimenomaiset pykälät, joita sovelletaan myös kapitalisaatiosopimukseen. VSL12 § kuuluu näihin nimenomaisiin säännöksiin, jolloin kapitalisaatiosopimusnottajalla on siis yksipuolinen oikeus irtisanoa sopimus haluamanaan ajankohtana.

Kapitalisaatiosopimusnottaja maksaa vakuutusyhtiölle maksuja kertamaksuna tai useammassa erässä. Vakuutusyhtiö sijoittaa näin kertyneen pääoman joko asiakkaan tai vakuutusyhtiön valitsemiin sijoituskohteisiin sopimuksen mukaisesti¹⁵. Kapitalisaatiosopimusta, jossa vakuutusyhtiö valitsee, mihin sijoituskohteisiin asiakkaan sijoittama pääoma sidotaan, kutsutaan laskuperustekorkoiseksi kapitalisaatiosopimukseksi. Sopimustyyppi, jossa asiakas itse valitsee, mitä sijoituskohteita vakuutusyhtiö hankkii asiakkaan sijoittamalla varoilla, on nimeltään sijoitussidonnainen kapitalisaatiosopimus. Myös näiden kahden sopimustyyppin erilaiset yhdistelmät ovat mahdollisia. Kuitenkin sopimustyyppistä riippumatta sijoituskohteet ovat aina vakuutusyhtiön omistuksessa, jolloin siviilioikeudellisesti sijoituksen tuotto kuuluu

¹³ Ossa 2014, s.309

¹⁴ Verohallinnon ohje: kapitalisaatiosopimuksen verotus

¹⁵ Esim. Wahlroos 2012, s.81

vakuutusyhtiölle, eikä tällöin kapitalisaatiosopimuksenottaja joudu maksamaan veroa sijoituksista välittömästi kertyneistä tuotoista kuten esimerkiksi osingosta, koroista tai luovutusvoitoista¹⁶. Veronalaista tuloa sijoittajalle on ainoastaan kapitalisaatiosopimuksen perusteella hänelle maksettu tuotto.

Asiakkaan sijoittama pääoma sekä sille kertynyt tuotto (=kapitalisaatiosopimuksen säästö) maksetaan asiakkaalle sopimuksessa sovittuna ajankohtana, mikä useimmiten tapahtuu kertasuorituksena määräaikaisen sopimuksen päätyttyä. Kapitalisaatiosopimuksen säästön maksaminen myös osasuorituksina sopimuksessa määrättyinä ajankohtina on mahdollista. Ennen sopimuksen säästön maksamista asiakkaalle, vakuutusyhtiö usein vähentää säästöstä vielä omat palkkionsa, kuten erilaiset hallinnointimaksut.¹⁷

Kuten mainittu, asiakkaalla on milloin tahansa oikeus VSL 12 §:n nojalla irtisanoa kapitalisaatiosopimus. Tällaisissa tapauksissa asiakkaalla on lain 13 §:n mukaan oikeus saada vakuutusehtojen mukaan laskettu vakuutuksen säästöosuus eli takaisinnostoarvo, jos asiakkaan suorittamista maksuista on kertynyt säästöä. Takaisinnoston voi tehdä myös osittain, jolloin asiakkaalle maksetaan vain osa sopimuksen perusteella kertyneestä tuotosta. Tällöin osa sopimuksesta jää vielä voimaan osittaisen takaisinnoston tekemisen jälkeen. Myös tällaista sopimuksen irtisanomisen tai osittaisen irtisanomisen johdosta asiakkaan saama säästöosuutta pidetään kapitalisaatiosopimuksen veronalaisena tuottona.

2.2 Kapitalisaatiosopimuksen verotus ennen 1.1.2020

2.2.1 Yleistä kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta

Ennen 1.1.2020 kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta ei ole säädetty lailla, vaan sen verokohtelun perustana on toiminut ennen kaikkea vuonna 2015 annettu Verohallinnon syventävä vero-ohje ”Kapitalisaatiosopimuksen verotus”, jossa otetaan laajasti kantaa kapitalisaatiosopimuksen verotukseen liittyviin ongelmakohtiin. Koska nimenomaisia kapitalisaatiosopimuksen verotusta koskevia lainsäännöksiä ei aikaisemmin ole ollut, on

¹⁶ Myllymäki 2016b, s.503

¹⁷ Verohallinnon ohje: kapitalisaatiosopimuksen verotus

Verohallintokin joutunut pohjaamaan ohjeensa tuloverolain yleisten säännösten ja periaatteiden varaan.

Vaikka kapitalisaatiosopimus muistuttaa joiltain osin sijoitusrahastoa, on sekä oikeuskäytännössä että Verohallinnon ohjeessa katsottu, ettei kapitalisaatiosopimusta pidetä verotuksellisesti arvopaperina. Kapitalisaatiosopimuksen tuotto määräytyy sijoituskohteiden arvon kehityksen perusteella samalla tavalla kuin sijoitusrahastoissa, mutta tähän kyseisten sijoituskohteiden samankaltaisuudet loppuvatkin. Kapitalisaatiosopimukseen ei liity sellaista luovutettavaa saamistodistusta, jonka hallinta olisi sopimukseen perustuvien oikeuksien toteutumisen edellytys samalla tavalla kuin sijoitusrahastoissa tai muissa verotuksessa arvopapereiksi katsotuissa sijoitusinstrumenteissa.¹⁸ Kapitalisaatiosopimusten verokohteluun ei täten ole ollut perusteltua etsiä apua tuloverolain arvopapereita koskevista säännöksistä.

Vakuutusoikeudessa kapitalisaatiosopimus kuuluu henkivakuutuksen määritelmän alle, mutta verotuksessa sen ei katsota olevan TVL 34.2 §:ssä säädelty henkivakuutus. Kyseisen pykälän mukaan ainoastaan henkivakuutussopimukset, joihin sisältyy vakuutettu henkilö, katsotaan tuloverolakia sovellettaessa henkivakuutuksiksi. Kuitenkin, koska kapitalisaatiosopimuksessa ja säästöhenkivakuutuksissa on joitakin huomattavia samankaltaisuuksia, on kapitalisaatiosopimuksen verotuskohteluun ollut perusteltua etsiä apua juuri säästöhenkivakuutuksen verotuksesta.

Kapitalisaatiosopimuksessa sijoittaja maksaa vakuutusyhtiölle tietyn rahasumman, jota vastaan hänelle syntyy oikeus saada tietyn suuruinen suoritus vakuutusyhtiöltä. Voidaankin siis katsoa, että kapitalisaatiosopimuksessa on kyse ikään kuin sijoittajan ja vakuutusyhtiön välisestä rahavelasta. Myös oikeuskäytännössä on katsottu, että kapitalisaatiosopimuksessa on kyse määräaikaiseen talletukseen verrattavasta sopimuksesta¹⁹. Näin ollen kapitalisaatiosopimuksen verotuksessa on otettu huomioon myös velvoiteoikeudelliseen velkasuhteeseen perustuvien suoritusten verokohtelun yleiset periaatteet.²⁰

¹⁸ Myllymäki 2016a, s.273

¹⁹ KHO 22.3.2006/667

²⁰ Myllymäki 2016a, s.272

Yllä esitetyt seikat huomioon ottaen voidaan summata, että kapitalisaatiosopimuksen verotuksessa on ensisijaisesti otettu huomioon kapitalisaatiosopimuksen siviilioikeudellinen luonne, eli se, että kyseessä on sopimuksenottajan sekä vakuutusyhtiön välinen velkasuhde. On myös katsottu, että kapitalisaatiosopimuksen ja säästöhenkivakuutuksen huomattavien samankaltaisuuksien vuoksi, joidenkin säästöhenkivakuutusta koskevien säännösten soveltaminen analogisesti myös kapitalisaatiosopimuksen verotukseen on perusteltua.

2.2.2 Kapitalisaatiosopimuksen maksut verotuksessa

Kapitalisaatiosopimuksen maksujen vähentämisestä ei ole aikaisemmin erikseen säädetty tuloverolaissa, joten kapitalisaatiosopimuksen maksujen vähennyskelpoisuutta arvioitaessa on turvauduttava tuloverolain yleisiin säännöksiin. Tuloverolain 29 §:n mukaan verovelvollisella on oikeus vähentää tuloistaan niiden hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot, eli luonnolliset vähennykset. Lisäksi TVL 54 §:ssä on erikseen säädetty, että verovelvollisella on oikeus vähentää pääomatuloistaan niiden hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot. Verohallinnon ohjeessa on kuitenkin katsottu, että kapitalisaatiosopimuksen maksuissa ei ole kyse tällaisista tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuvista menoista, vaan maksuissa on kyse ennemminkin rahalainasta, joka on annettu vakuutusyhtiölle sijoittamistarkoituksessa. Näin ollen on katsottu, etteivät kapitalisaatiosopimuksen maksut ole tuloverotuksessa vähennyskelpoisia.²¹

2.2.3 Kapitalisaatiosopimuksen tuoton verotus

Tuloverolain 32 §:n mukaan veronalaista pääomatuloa on omaisuuden tuotto, omaisuuden luovutuksesta saatu voitto sekä muu sellainen tulo, jonka varallisuuden voidaan katsoa kerryttäneen. Asiakkaan kapitalisaatiosopimukseen sijoittamien varojen perusteella saamien tuloja voidaan katsoa olevan tällaista TVL 32§:n mukaista varallisuuden kerryttämää tuloa, jolloin luonnollisen henkilön tuloverotuksessa kapitalisaatiosopimuksen tuottoa on verotettu pääomatulona.

²¹ Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

Tuloverolain 35§:n mukaan säästöhenkivakuutuksen veronalainen tuotto lasketaan siten, että vakuutussuorituksesta vähennetään maksettujen vakuutusmaksujen yhteismäärä. Verohallinto on kapitalisaatiosopimusta käsittelevässä ohjeessaan katsonut, että kapitalisaatiosopimuksen veronalaisen tuoton määrän laskemiseen tulee käyttää samaa säästöhenkivakuutuksen veronalaisen tuoton laskemisessa käytettävää tapaa²². Kapitalisaatiosopimuksesta saadun veronalaisen tulon määrä lasketaan siis vähentämällä sopimuksen perusteella saaduista suorituksista sopimuksen perusteella maksetut maksut. Tällä tavoin sijoittajan maksamat maksut huomioidaan verotuksessa veronalaisen tulon määrää laskettaessa tulon määrää vähentävänä tekijänä, vaikka itse maksut eivät olekaan verotuksessa vähennyskelpoisia.

Määräaikaisen sopimuksen päättyessä tai takaisinnoston yhteydessä vakuutusyhtiö maksaa sijoittajalle kapitalisaatiosopimukseen perustuvan suorituksen, josta osa on asiakkaan vakuutusyhtiöön sijoittamaa pääomaa ja osa pääomalle kertynyttä tuottoa. Aikaisemmin verotuksessa on ollut epäselvyyttä siitä, miten pääomanpalautuksen ja sijoituksen tuoton suhteelliset osuudet asiakkaalle maksettavista kokonaissuorituksista tulisi määritellä. Aikaisemmin erityisesti niissä tilanteissa, jossa asiakas tekee ainoastaan osittaisen takaisinnoston, on ollut käytössä useita eri laskutapoja²³.

Myöskään säästöhenkivakuutusten osalta osittaisten takaisinnostojen verokohtelusta ei ole aikaisemmin säädetty laissa, mutta Verohallinnon vakiintunutta kantaa säästöhenkivakuutusten osanostojen verotuksesta on yleisesti noudatettu verotuskäytännössä. Verohallinnon kannan mukaan osittaisten takaisinnostojen voidaan katsoa ensisijaisesti olevan verovapaata pääomanpalautusta, eli kohdistuvan ensisijaisesti asiakkaan maksamiin maksuihin. Vasta maksujen ylittävän osuuden voidaan katsoa olevan vakuutuksen veronalaista tuottoa.²⁴ Minkäänlaisia perusteluita kyseiselle verotustavalle ei kuitenkaan Verohallinnon nykyisestä ohjeesta tai oikeuskirjallisuudesta löydy. Vaihtoehtoisesti vakuutuksenottaja on myös voinut sopia vakuutusyhtiön kanssa menettelystä, jossa säästöhenkivakuutuksesta tehty takaisinnosto katsotaan osittain pääomaksi ja osittain pääoman tuotoksi pääoman ja sen tuoton suhteessa.

²² Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

²³ Ossa 2014, s.312

²⁴ Verohallinnon ohje 1565/31/1989

Verohallinto on vuonna 2015 antamassaan ohjeessa ottanut kantaa kapitalisaatiosopimusten osittaisten takaisinnostojen verokohteluun. Ohjeen mukaan kapitalisaatiosopimuksen osittaisiin takaisinnostoihin luonnollisen henkilön tuloverotuksessa tulee soveltaa samaa menettelyä kuin säästöhenkivakuutuksen osittaisiin takaisinnostoihin.²⁵ Tällöin ainoastaan vakuutusmaksujen ylittävä määrä maksetusta suorituksesta katsotaan sijoituksen veronalaiseksi tuotoksi.

Esimerkiksi:

A on maksanut 10 vuotta voimassa olevaan kapitalisaatiosopimukseen 100 000 euron suuruisen maksun 01.01.2010. Sopimus erääntyy 31.12.2019. A päättää tehdä 150 000 euron suuruisen takaisinnoston 01.01.2015. Säästön määrä on tällöin yhteensä 200 000 euroa.

A:n vakuutusyhtiöltä saama suoritus katsotaan hänen maksamiensa maksujen määrään saakka verovapaaksi pääomanpalautukseksi ja vasta maksujen määrän ylittävältä osalta pääoman tuotoksi. A:lle maksetusta suorituksesta on tällöin sijoitetun pääoman palautusta 100 000 euroa ja veronalaista pääomatuloa 50 000 euroa.

Edellä mainitussa Verohallinnon ohjeessa esitetään myös vaihtoehtoinen tapa verottaa kapitalisaatiosopimuksen osittaisia takaisinnostoja. Ohjeen mukaan sijoittajalla on itse mahdollisuus päättää vaihtoehtoisesta nostotavasta, jossa suorituksen voidaan katsoa olevan osittain pääoman palautusta ja osittain pääomalle kertynyttä tuottoa maksetun pääoman ja sen tuoton suhteessa, samoin kuin säästöhenkivakuutuksissa.²⁶ Kyseisestä poikkeavasta nostotavasta on aina sovittava vakuutusyhtiön kanssa ennen suorituksen maksamista²⁷.

2.2.4 Kapitalisaatiosopimuksen tappioiden verotus

Tilanteissa, joissa sijoittajan vakuutusyhtiöltä saamat suoritukset ovat suuremmat kuin sijoittajan vakuutusyhtiölle maksamat maksut, syntyy kapitalisaatiosopimuksesta siis

²⁵ Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

²⁶ Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

²⁷ Myllymäki 2016b, s.508

veronalaista voittoa. Myös tilanteet, jossa sijoittajan maksamien maksujen määrä on suurempi, kuin hänen vakuutusyhtiöltään saamansa suoritus, ovat mahdollisia. Tällöin kapitalisaatiosopimus on tappiollinen. Tappiollinen kapitalisaatiosopimus voi syntyä esimerkiksi silloin, kun sijoituskohteiden arvo on alentunut sopimuksen voimassaoloaikana.

Tuloverolain 29 §:n mukaan verovelvollisella on oikeus vähentää tulostaan niiden hankinnasta aiheutuneet menot. Oikeuskirjallisuudessa²⁸ sekä Verohallinnon ohjeessa²⁹ on kuitenkin linjattu, että kapitalisaatiosopimuksesta aiheutuvat tappiot eivät ole luonteeltaan vähennyskelpoisia menoja, vaan vähennyskelvottomia saamisen menetyksiä. Saamisten menetyksiä ei ole erikseen säädetty tuloverolaissa vähennyskelpoisiksi, jolloin kapitalisaatiosopimuksesta johtuneet tappiot ovat luonnollisen henkilön tuloverotuksessa vähennyskelvottomia.

Tulkinta, jonka mukaan kapitalisaatiosopimuksen tappioita ei katsota verotuksessa vähennyskelpoisiksi menoksi, vaan vähennyskelvottomiksi menetyksiksi pohjautuu säästöhenkivakuutuksien tappioiden käsittelyssä käytettävään samanlaiseen menettelyyn. Säästöhenkivakuutusten tappioiden vähennyskelpoisuudesta on linjattu keskusverolautakunnan ratkaisussa 110/1998, jossa keskusverolautakunta totesi, että säästöhenkivakuutuksesta johtuvat tappiot ovat verotuksessa vähennyskelvottomia.

Kapitalisaatiosopimuksesta johtuneet tappiot eivät myöskään ole vähennyskelpoisia tuloverolain luovutustappioita käsittelevien säännösten perusteella, sillä Verohallinto on katsonut, että kapitalisaatiosopimuksen maksujen maksamisessa ei ole kysymys luovutuksesta, vaan sijoitustarkoituksessa annetusta rahalainasta vakuutusyhtiölle.³⁰ Koska kapitalisaatiosopimuksen ei katsota olevan arvopaperi, ei siitä syntyvä tappio ole vähennyskelpoinen myöskään tuloverolain johdannaissopimusten tappioita sekä arvopaperien lopullisia arvonmenetyksiä käsittelevän 50.3 §:n mukaan.

²⁸ Esim. Myllymäki 2016b, s.302

²⁹ Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

³⁰ Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

2.2.5 Kapitalisaatiosopimuksen luovutusten verotus

Vakuutuslainsäädännön 51.1 §:n mukaan vakuutuksenottajalla on oikeus luovuttaa tai pantata henkivakuutukseen perustuva oikeutensa eteenpäin. VSL 51 § on yksi niistä VSL 4a §:ssä mainituista vakuutuslainsäädännön nimenomaisista säännöksistä, joita sovelletaan myös kapitalisaatiosopimukseen, jolloin myös kapitalisaatiosopimuksen ottajalla on oikeus luovuttaa tai pantata kapitalisaatiosopimukseen perustuva oikeutensa toiselle henkilölle. Luovutuksen johdosta oikeuden saanut henkilö tulee sijoittajan asemaan. Jotta luovutus olisi sitova kapitalisaatiosopimuksenottajan velkojiakin kohtaan, on luovutuksesta ilmoitettava kirjallisesti kapitalisaatiosopimuksen antajalle. Sopimuksen siirron voi tehdä joko vastikkeellisesti, kuten kaupalla tai vaihdolla, tai vastikkeettomasti, kuten lahjana tai perintönä. Kapitalisaatiosopimuksen perintö- ja lahjaverotukseen liittyviä kysymyksiä ei kuitenkaan tässä tutkielmassa käsitellä tarkemmin.

Tuloverolaissa ei tällä hetkellä ole myöskään nimenomaisia kapitalisaatiosopimuksen luovutustilanteita koskevia säännöksiä, eikä oikeuskäytäntökään ollut ennen KHO:n kesällä 2019 antamaa ratkaisua 2019:79. KHO:n ratkaisun mukaan kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin tulee soveltaa tuloverolain yleisiä luovutustilanteita koskevia säännöksiä. Aikaisemmin verotuskäytännössä kuitenkin noudatettiin Verohallinnon vuonna 2015 antamassa ohjeessa esitettyä tapaa, jonka mukaan kapitalisaatiosopimuksen luovutuksista syntyviin luovutusvoittoihin- tai tappioihin ei tullut soveltaa luovutusvoittoverotusta.³¹ Verohallinnon tulkinta perustui siihen, että siviilioikeudellisesti kapitalisaatiosopimuksessa on kyse saamisoikeuden luovutuksesta, ja ainoastaan arvopapereihin liittyvien saamisoikeuksien luovutuksiin sovelletaan TVL 50.3 §:n perusteella luovutusvoittoverotusta. Koska kapitalisaatiosopimuksessa ei ole kyse arvopaperista, ei Verohallinnon kannan mukaan sen luovutuksiin tullut soveltaa luovutusvoittoverotusta.

Aikaisemmin voimassa olleen verotustavan mukaan kapitalisaatiosopimuksen siirrossa syntyvän veronalaisen tulon määrää laskettaessa tuli käyttää samoja periaatteita, kuin kapitalisaatiosopimuksen erääntyessä tai takaisinnoston yhteydessä syntyvän tulon määrän laskemiseen käytetään. Sopimuksen luovutuksesta saatavan tulon määrä

³¹ Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

laskettiin siis vähentämällä luovutushinnasta sijoittajan maksamien maksujen määrä, ja näin syntyvä tulo oli sijoittajalle veronalaista pääomatuloa. Kapitalisaatiosopimuksen luovutuksista syntyvät tappiot olivat Verohallinnon ohjeen mukaan sijoittajalle verotuksessa vähennyskelvottomia menetyksiä samalla tavalla, kuin kapitalisaatiosopimuksen tappiot ovat tutkielmassa aikaisemmin selostetun mukaisesti vähennyskelvottomia.³² Tätä verotustapaa kritisoi muun muassa Nykänen³³, jonka mukaan nimenomaisten kapitalisaatiosopimuksen luovutusvoittoverotuksen piiristä sulkevien tuloverolain säännösten puuttuessa, ei ollut perusteltua, että kapitalisaatiosopimukseen ei sovellettu luovutusvoittoverotusta koskevia säännöksiä.

18.06.2019 korkein hallinto-oikeus otti viimein kantaa kapitalisaatiosopimuksen luovutusten verokysymyksiin ratkaisussaan 2019:79. Ratkaisu käänsi vallinneen oikeustilan päälaelleen, sillä toisin kuin Verohallinnon ohjeessa, katsottiin KHO:n ratkaisussa, että kapitalisaatiosopimuksen luovutus on nimenomaan katsottava tuloverolain 45.1 §:ssä tarkoitetuksi omaisuuden luovutukseksi, johon sovelletaan tuloverolain luovutusvoittoa ja -tappiota koskevia säännöksiä. KHO perusteli ratkaisuaan sillä, että tuloverolaissa tarkoitetun omaisuuden alan ulkopuolelle ei ole perusteltua jättää sellaista varallisuutta, jota varallisuusverolain nojalla olisi voitu pitää verotettavana varallisuutena.

KHO:n linjauksen jälkeen myös Verohallinto antoi uuden ohjeen³⁴ koskien kapitalisaatiosopimuksen luovutustilanteiden verotusta, joka on nyt linjassa KHO:n ratkaisun kanssa. Vallitsevan oikeustilan mukaan kapitalisaatiosopimusten luovutusten verotukseen tulee siis soveltaa tuloverolain luovutusvoittoa- ja tappiota koskevia säännöksiä.

³² Verohallinnon ohje: Kapitalisaatiosopimuksen verotus

³³ Nykänen 2018a, s.18

³⁴ Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa

3. Kapitalisaatiosopimuksen verotukseen liittyvät ongelmat

3.1 Hyvän verojärjestelmän ominaisuuksia

Verojärjestelmän neutraalisuus on yksi hyvän verojärjestelmän tärkeimmistä ominaisuuksista, ja verojärjestelmämme neutraalisuutta onkin pyritty lisäämään viime vuosina³⁵. Neutraali verotus tarkoittaa sitä, että verotuksella ei ole vaikutusta verovelvollisen tekemiin päätöksiin eikä se ohjaile verovelvollisen valintoja mihinkään suuntaan. Eri sijoitusmuotoja vertailtaessa neutraalisuus tarkoittaa sitä, että eri sijoitusvälineiden verotus on keskenään yhdenmukaista, eikä se tällöin ohjaile verovelvollisen tekemiä sijoitusvalintoja.

Nykytilanteessa eri sijoituskohteiden verotukseen liittyy useita verotuksen neutraalisuuteen vaikuttavia tekijöitä, jotka osaltaan saattavat vaikuttaa sijoittajien tekemiin sijoituspäätöksiin. Ensisijaisesti verotuksen ohjaillessa sijoittajien tekemiä valintoja, aiheutuu muun muassa monia ongelmia rahoitusmarkkinoiden toimivuuden kannalta. Eri sijoitusmuotojen verotusten välisten erojen ohjaillessa päätöksiä, pääomat eivät välttämättä kohdennu eri sijoituskohteiden välillä markkinaehtoisesti. Tällöin sijoituspäätökset vaikuttavat osaltaan koko rahoitusmarkkinoiden toiminnan tehokkuuteen heikentäen sitä³⁶. Laajemmin neutraali verotus vaikuttaa myös koko verojärjestelmän johdonmukaisuuteen sekä on keskeinen kysymys verojärjestelmän rakenteellisen kestävyuden kannalta³⁷. Verojärjestelmän neutraalisuuden lisääminen onkin siis hyvin tavoiteltavaa rahoitusmarkkinoiden sekä verojärjestelmämme toimivuuden kannalta.

Toinen hyvän verojärjestelmän tärkeimmistä ominaisuuksista on oikeusvarmuus. Oikeusvarmuus tarkoittaa muun muassa sitä, että lainsäädännössä ei tulisi olla aukkoja, vaan sen tulisi kattaa kaikki huomattavimmat taloudellisen käyttäytymisen muodot. Myös oikeusvarmuuteen läheisesti liittyvän verojärjestelmän ennakoitavuuden voidaan katsoa olevan yksi toimivan verojärjestelmän tärkeä ominaisuus.³⁸ Se, että

³⁵ VMO-raportti 14/2018, s.50-51

³⁶ VMO-raportti 14/2018, s.51

³⁷ Valiokunnan mietintö VaVM 37/2018

³⁸ VMO-raportti 14/2018, s.51

kapitalisaatiosopimuksen verotuskohtelusta ei olla lainkaan säädetty lailla, vaan verotus on johdettu muiden sijoituskohteiden verotus- ja oikeuskäytännöstä, johtaa huomattavaan ennakoitavuuden ja oikeusvarmuuden puutteeseen. Erityisesti tehdessään pitkän aikavälin sijoituksia kuten juuri kapitalisaatiosopimuksia, on sijoittajan voitava luottaa oikeustilan pysyvyyteen, mikä on hyvin vaikeaa nimenomaisten säännösten puuttuessa.

3.2 Kapitalisaatiosopimuksen tuoton verokohtelun ongelmat

Kapitalisaatiosopimuksen tuoton nykyinen verotustapa, jonka mukaan sijoittajan saama suoritus katsotaan ensisijaisesti verovapaaksi pääomanpalautukseksi ja vasta sen jälkeen veronalaiseksi tuotoksi, on kehittynyt täysin oikeuskäytännössä eikä vastaa enää nykyisiä tavoitteita eri sijoituskohteiden verotuksen yhdenmukaisuudesta. Kyseinen verotustapa merkitsee huomattavaa epäneutraalisuutta verrattuna muihin sijoituskohteisiin, kuten suoraan sijoittamiseen sekä sijoitusrahastoihin, joista ei ole mahdollista tehdä verovapaaksi pääomanpalautuksiksi katsottavia nostoja. Pääoman nosto kapitalisaatiosopimuksesta ilman veroseuraamuksia tarjoaakin sijoittajalle huomattavan verosuunnittelukeinon verrattuna muihin sijoituskohteisiin. Käytännössä verovapaat nostot mahdollistavat kapitalisaatiosopimuksen käytön pankkitalletukseen verrattavana sijoituksena sopimukseen sijoitetun pääoman määrään saakka³⁹.

Kapitalisaatiosopimusten verotukseen liittyy myös huomattava lykkääntymisetu verrattuna muihin sijoitustuotteisiin. TVL 110 §:n mukaan tulo katsotaan sen verovuoden tuloksi, jona se on nostettu, merkitty verovelvollisen tilille tai muutoin saatu vallintaan. Verotuksen lykkääntymiseen liittyy myös kiinteästi verotuksen realisointiperiaate, jonka mukaan vain realisoidut tulot katsotaan verovuoden tuloksi. Sijoittaja ei siis ole verovelvollinen sijoituksen realisoitumattomista arvonnousuista. Kapitalisaatiosopimukseen liittyy lykkääntymisetua sekä sijoitusten arvonnousuun, että sijoitusten juokseviin tuloihin liittyen, sillä verovelvollinen maksaa niistä veroa vasta sopimuksen päättyessä tai tehdessään alkuperäisen pääoman määrän ylittävän takaisinnoston. Suoraan sijoittamiseen ei liity tällaista lykkääntymisetua, sillä suorassa sijoittamisessa sijoittajaa verotetaan niin juoksevista tuloista kuin sijoituksen arvonnoususta sen luovutuksen yhteydessä. Tutkimuksissa on osoitettu, että verotuksen

³⁹ VMO-raportti 14/2018, s.131

lykkääntymisvaikutus muodostaa sijoittajalle rahanarvoista etua, ja on täten omiaan vaikuttamaan sijoittajan sijoituspäätöksiin epäneutraalilla tavalla⁴⁰.

Huomattavaa epäsymmetriaa verrattuna muiden sijoituskohteiden verotukseen luo myös se, että kapitalisaatiosopimuksessa on mahdollista vaihtaa sijoituskohteita kesken sijoitusajan ilman veroseuraamuksia. Asiasta on linjattu keskusverolautakunnan ratkaisussa 34/2011, jossa ratkaistiin, että vakuutusyhtiö voi sopimusaikana luovuttaa sopimukseen liitettyjä kohteita ilman, että se katsotaan kapitalisaatiosopimuksenottajan verotuksessa veronalaiseksi luovutukseksi. Luovutusten verotus lykkääntyy siis luonnollisen henkilön verotuksessa vakuutustuottojen nostoajankohtaan. Lisäksi, koska sijoituskohteiden vaihtamisesta syntyneet luovutusvoitot sekä saadut korot ja osingot pystytään uudelleensijoittamaan kapitalisaatiosopimuksen sisällä ilman veroseuraamuksia, syntyy niistä rahanarvoista etua korkoa korolle -periaatteen mukaisesti⁴¹.

Sijoittajan omia vaikutusmahdollisuuksia kapitalisaatiosopimuksen sijoituskohteisiin on käsitelty keskusverolautakunnan ratkaisussa KVL 2016/52. Kyseisessä ratkaisussa päätettiin, että myös osakkeiden, joiden arvonkehitykseen kapitalisaatiosopimuksen tuotto on sidottu, lainaamista ei katsota sijoittajan verotuksessa veronalaiseksi luovutukseksi, vaan sijoittajalle syntyy verotettavaa voittoa kyseisestä lainaamisjärjestelystä vasta sijoittajan nostaessa voittoa kapitalisaatiosopimuksesta. Kyseisessä järjestelyssä sijoittajalle syntyy mahdollisuus huomattavienkin lisätuottojen hankkimiselle kapitalisaatiosopimuksen arvokehitystä määrääville osakkeille ilman, että järjestelystä realisoituu veronalaista voittoa sijoittajalle. Tällaista mahdollisuutta ei liity muihin sijoittamismuotoihin.

Sopimuksenottajan verotuksessa kapitalisaatiosopimuksen sisällä tehtyjen luovutusten tai lainausten ”verovapauteen” ei ole merkitystä sillä, onko kyseessä laskuperustekorkoinen vai sijoitussidonnainen kapitalisaatiosopimus, jossa sopimuksen ottajalla on siis oikeus itse päättää mahdollisista sijoituskohteiden vaihdoista sijoitusaikana. Kapitalisaatiosopimuksenottajan omissa vaikutusmahdollisuuksissa löytyy huomattavia

⁴⁰ Kari & Lyytikäinen, 2003, s.1

⁴¹ Wahlroos 2012, s.82

eroja myös eri sijoitussidonnaisten kapitalisaatiosopimusten välillä. Perinteisesti suomalaiset vakuutusyhtiöt ovat antaneet asiakkailleen hyvin kapeat vaikutusmahdollisuudet, mutta viime vuosina vakuutusyhtiöt ovat alkaneet tarjota asiakkailleen yhä enemmän tuotteita, joissa asiakkailta on paljon vaikutusvaltaa⁴².

Tuotteita, joissa kapitalisaatiosopimuksenottajalla on huomattavan laajat vaikutusmahdollisuudet vaikuttaa sopimuksen yksittäisiinkin sijoituspäätöksiin tai sijoituskohteisiin kutsutaan salkkuvakuutukseksi. Tällainen salkkuvakuutus voi olla joko täyden valtakirjan varainhoitomalli, jossa asiakkaan valitsema varainhoitaja tekee kaikki kapitalisaatiosopimukseen liittyvät sijoituspäätökset, tai konsultatiivisen varainhoidon malli, jossa asiakas yhdessä nimeämänsä varainhoitajan kanssa tekee sijoituspäätökset.⁴³ Asiakkaan omatessa huomattavan suuret vaikutusmahdollisuudet sopimuksen yksittäisiin sijoituskohteisiin, voidaan tilanteen katsoa olevan hyvin lähellä suoraa sijoittamista. Suora sijoittaja ei kuitenkaan saa kapitalisaatiosopimukseen liittyviä veroetuja esimerkiksi verotuksen lykkääntymisestä tai korkoa korolle-ilmioistä, jolloin hän on monella tapaa huonommassa asemassa kapitalisaatiosopimuksenottajaan nähden. Tällainen eriarvoisuus ei ole perusteltua huomioon ottaen nykyiset tavoitteet sijoittamisen neutraalisuuteen pyrkimisestä.

Eräänä kapitalisaatiosopimukseen liittyvänä etuna voidaan pitää myös niiden anonymiteettiä verrattuna muihin sijoitusmuotoihin. Luonnollisen henkilön ei tarvitse ilmoittaa veroilmoituksellaan kapitalisaatiosopimuksen kuuluvan hänen varoihinsa, sillä teknisesti kapitalisaatiosopimus ei ole hänen, vaan vakuutusyhtiön varallisuutta.⁴⁴ Tätä kapitalisaatiosopimukseen liittyvää anonymiteettiä on käyttänyt markkinointikeinona erityisesti ulkomaalaiset vakuutusyhtiöt⁴⁵ ja ennen kaikkea yksityisyyttä arvostaville sijoittajille se on saattanut olla yksi sijoituspäätöstä ohjaavista tekijöistä.

⁴² Wahlroos 2012, s.86

⁴³ Wahlroos 2012, s.86

⁴⁴ Wahlroos 2012, s.84

⁴⁵ VMO-raportti 14/2018, s.125

3.3 Kapitalisaatiosopimuksen maksujen ja tappioiden verokohtelun ongelmat

Verotuksessa vallitsee periaate verotuksen symmetrisyydestä. Symmetriaperiaate tarkoittaa, että veronalaisen tulon hankkimiseksi tehdyn menon tulisi olla verotuksessa vastaavasti vähennyskelpoinen. Kuten aikaisemmin mainittu, kapitalisaatiosopimuksen maksuja ei kuitenkaan ole katsottu verotuksessa vähennyskelpoiseksi menoksi, vaan ennemminkin vakuutusyhtiölle sijoitusmielessä annetuksi rahalainaksi. Tätä tulkintaa on arvosteltu siitä, että se johtaa epäsymmetriseen verotusmenettelyyn. Kapitalisaatiosopimus on kuitenkin puhtaasti tulonhankkimistarkoituksessa tehty sijoitus, josta saatua tuloa verotetaan pääomatulona. Näin ollen symmetriaperiaatteen mukaisesti sopimukseen sijoitettujen rahojen tulisi siis olla verotuksessa vähennyskelpoisia.⁴⁶

Samoin aikaisemmin on linjattu, että kapitalisaatiosopimuksesta aiheutuvat tappiot eivät ole verotuksessa vähennyskelpoisia menoja, vaan pikemminkin saamisen menetyksiä, joita ei ole säädetty tuloverolaisissa erikseen vähennyskelpoisiksi. Myös tätä tulkintaa on kritisoitu verotuksen epäsymmetrisyydestä. Tappioiden vähennyskelvottomuutta on arvosteltu myös siitä näkökulmasta, että elinkeinoverolain mukaisessa verotuksessa kapitalisaatiosopimuksen tappiot ovat vähennyskelpoisia. Tuloverolain ja elinkeinolain mukaisissa verotuksissa kapitalisaatiosopimuksia kohdellaan kaikilla muilla tavoilla samalla tavalla, joten on katsottu, että ei ole perusteltua, että juuri tappioiden kohdalla verotustapa olisi erilainen.⁴⁷

Kapitalisaatiosopimusten tappioiden vähennyskelpoisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon korkeimman hallinto-oikeuden tuore ratkaisu 2019:79, jossa KHO ratkaisi, että kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin tulisi nimenomaan soveltaa tuloverolain yleisiä luovutusvoittoja ja -tappioita koskevia säännöksiä. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisusta on siis tulkittavissa, että kapitalisaatiosopimuksen luovutuksesta syntyvät tappiot olisivat tuloverolain yleisten säännösten perusteella vähennyskelpoisia.

⁴⁶ Nykänen 2014, s.302

⁴⁷ Wahlroos 2012, s.84

Aikaisemmin kapitalisaatiosopimuksen maksujen ja tappioiden vähennyskelvottomuutta on puolusteltu myös sillä, että kapitalisaatiosopimukseen liittyvä huomattava lykkääntymisetu kompensoi sitä, että niiden maksut tai tappiot eivät ole verotuksessa vähennyskelpoisia. Johdonmukaisen ja neutraalin verotuksen näkökulmasta on kuitenkin vaikea löytää perusteita sille, että kapitalisaatiosopimuksen maksut ja tappiot eivät ole vähennyskelpoisia.⁴⁸ Maksujen ja tappioiden vähennyskelvottomuus nimittäin asettaa kapitalisaatiosopimukset täysin eri asemaan esimerkiksi sijoitusrahastojen kanssa, joiden maksut ja tappiot ovat verotuksessa vähennyskelpoisia, ja on näin omiaan vaikuttamaan sijoittajien sijoituspäätöksiin epäneutraalilla ja haitallisella tavalla.

3.4 Kapitalisaatiosopimuksen luovutusten verokohtelun ongelmat

Kapitalisaatiosopimusten luovutusten aikaisempaa verotustapaa kritisoitiin lähinnä siitä, että ei ollut perusteltua olla katsomatta kapitalisaatiosopimuksia TVL 45.1 §:n mukaiseksi omaisuudeksi, johon sovelletaan tuloverolain luovutusvoittoa ja -tappiota koskevia säännöksiä. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu 79:2019 kuitenkin korjasi tämän ongelman, sillä kyseisen ratkaisun mukaan kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin tulisi nimenomaan soveltaa luovutusvoittosäännöksiä.

KHO ei kuitenkaan ratkaisussaan ottanut kantaa siihen, tulisiko kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin soveltaa myös tuloverolain hankintameno-olettamaa koskevia säännöksiä. Verohallinnon uudessa kapitalisaatiosopimusten luovutuksia koskevassa ohjeeseen on kuitenkin mainittu, että kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin luonnollisen henkilön ja kuolinpesän tuloverotuksessa ei tulisi soveltaa hankintameno-olettamaa⁴⁹. Verohallinnon kanta olla soveltamatta hankintameno-olettamaa on kuitenkin ongelmallinen eri sijoitusmuotojen välisen verotuksellisen yhdenmukaisuuden kannalta, sillä esimerkiksi sijoitusrahasto-osuuksien luovutuksiin sovelletaan täysin normaalisti myös hankintameno-olettamaa koskevia säännöksiä.

⁴⁸ VMO-raportti 14/2018, s.132

⁴⁹ Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot- ja tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa

3.5 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että eri sijoitusmuotojen verotukseen liittyy nykytilanteessa monia epä johdonmukaisuuksia, jotka ovat omiaan vaarantamaan kaikkia aikaisemmin tutkielmassa mainittuja hyvän verojärjestelmän ominaisuuksia. Sijoitusmuodot ja niiden toimintaympäristö ovat vuosien saatossa kokeneet monia muutoksia, esimerkiksi sijoitusmarkkinoiden kansainvälistymisen johdosta, mutta siitä huolimatta sijoituskohteita koskeva lainsäädäntö on pysynyt jo vuosia muuttumattomana. Lisäksi markkinoille on tullut täysin uusia sijoitusmuotoja, kuten juuri kapitalisaatiosopimus, joiden verotuskohtelusta ei ole lainkaan säädetty lailla. Kapitalisaatiosopimusten suosion noustessa, on kyseinen aukko laissa muodostanut huomattavan uhan verojärjestelmämme ennustettavuudelle sekä oikeusvarmuudelle. Kyseistä lainsäädäntöaukkoa on jouduttu täydentämään oikeuskäytännöllä, minkä johdosta kapitalisaatiosopimusten verotustapa on muotoutunut perusteettoman edulliseksi verrattuna muihin sijoitusmuotoihin. Monia kapitalisaatiosopimuksen verotuksessa sovellettavia periaatteita sovelletaan myös säästöhenkivakuutuksen verotuksessa, joten monet samat kapitalisaatiosopimuksen verotukseen liittyvät perusteettomat edut liittyvät myös säästöhenkivakuutuksen verotukseen. Tällainen eri sijoitusmuodot verotuksellisesti eri asemaan asettava verotustapa heikentää suuresti verojärjestelmämme neutraalisuutta.

4. Uudistukset kapitalisaatiosopimuksen verotukseen

4.1 Uudistusten eteneminen

2.6.2017 Valtiovarainministeriö perusti työryhmän, jonka tehtäväksi asetettiin selvittää eri sijoitusmuotojen verokohtelua. Yksi selvityksen kohteena olleista sijoitusmuodoista oli juuri kapitalisaatiosopimus. Työryhmän toimeksiantoon kuului arvioida näiden eri sijoitusmuotojen verotuksen toimivuutta ja ajantasaisuutta nykytilanteessa, sekä vertailla eri sijoituskohteiden verotuksen keskinäistä neutraalisuutta. Työryhmän tehtäviin kuului myös suositusten antaminen siitä, miten eri sijoituskohteiden verotusta voisi tuoda lähemmäs toisiaan.

4.5.2018 Valtiovarainministeriön työryhmä julkaisi selvityksensä perusteella raportin ”Eri sijoitusmuotojen verotus”⁵⁰, jonka keskeisimpänä näkökulmana toimi verotuksen lykkääntymisvaikutuksen vaikutus verotuksen neutraalisuuteen. Työryhmän raportin mukaan erot eri sijoituskohteiden välillä siinä, koska verotus toteutuu, ovat niin huomattavia, että ne antavan aiheutta uudistaa verotusta. Raportissaan työryhmä ottaakin kantaa siihen, miten eri sijoituskohteiden verotusta tulisi uudistaa, jotta saavutettaisiin tavoite mahdollisimman tasapuolisesta ja yhdenmukaisesta verojärjestelmästä.

Valtiovarainministeriön työryhmän raportin perusteella hallitus antoi esityksen ”Hallituksen esitys eduskunnalle osakesäästötilin tuloverotusta ja eräiden vakuutuslaitosten tuloverotuksen uudistamista koskevaiksi lainsäädännöksi”, jonka perusteella eduskunta hyväksyi 7.6.2019 otettavaksi täysin uusia säännöksiä tuloverolakiin sekä muutoksia tuloverolain jo olemassa oleviin säännöksiin. Kyseisiin uusiin säännöksiin kuuluu viimein nimenomaiset säännökset koskien kapitalisaatiosopimuksen verotusta. Lisäksi uudet säännökset sisältävät esimerkiksi säästöhenkivakuutusten verotusta koskevia säännöksiä sekä säännökset koskien täysin uutta välillisen sijoittamisen muotoa, osakesäästötiliä. Näitä uusia säännöksiä sovelletaan ensimmäistä kertaa 1.1.2020 alkavaan verotukseen.

Kyseisten uusien säännösten keskeisimpänä tavoitteena on yhdenmukaistaa eri välillisten sijoitusmuotojen verokohtelua keskenään. Kapitalisaatiosopimusten ja säästöhenkivakuutusten osalta se tarkoittaa käytännössä niihin liittyvän verotuksen lykkääntymisvaikutuksen rajoittamista, kuitenkin niin, että verotulot tulevat turvatuiksi.⁵¹ Uutta sijoitusmuotoa, osakesäästötiliä, koskevilla säännöksillä pyritään ensisijaisesti lisäämään suomalaisten kotitalouksien osakesäästämistä, mutta lisäksi tavoitteena on kehittää täysin uusi välillisen sijoittamisen muoto, joka on verotuksellisesti lähempänä suoraa sijoittamista. Samalla kun muiden välillisen sijoituksen muotojen verotusta uudistetaan, sijoitusrahastojen verotus pidetään ennallaan, mikä yhtenäistää eri välillisen sijoittamisen muotojen verotusta merkittävästi.⁵²

⁵⁰ VMO-raportti 14/2018

⁵¹ HE 275/2018, s.25

⁵² HE 275/2018, s.26

4.2 Uudistukset kapitalisaatiosopimuksen tuoton verotukseen

Tuloverolain uuden 32 §:n mukaan pääomatulona on pykälässä jo aikaisemmin mainittujen kohteiden lisäksi nyt myös kapitalisaatiosopimuksen tuotto. Kapitalisaatiosopimuksen tuotto tulee siis jatkossa verottaa tuloverolain mukaan pääomatulona. Uusi 32 § ei kuitenkaan itsessään tuo minkäänlaisia muutoksia kapitalisaatiosopimuksen verotukseen, sillä sen tuottoa on aikaisemminkin pidetty Verohallinnon ohjeen sekä oikeuskäytännön perusteella pääomatulona.

Uusi tuloverolain 34 § käsittelee henkilövakuutukseen perustuvien vakuutusasuoritusten veronalaisuutta. Pykälän aikaisemman otsikon mukaan kyseinen pykälä käsitteli henkilövakuutukseen perustuvien vakuutuskorvausten veronalaisuutta. Uusi otsikko kuvaa pykälän sisältöä vanhaa otsikkoa paremmin, sillä esimerkiksi kapitalisaatiosopimuksesta saadussa suorituksessa ei ole kyse vakuutetun henkilön ja vakuutusriskin puutuessa varsinaisesta vakuutuskorvauksesta, vaan ennemmin juuri vakuutusasuorituksesta. Pykälään on otettu mukaan maininta, jonka mukaan nyt myös kapitalisaatiosopimuksesta saatu vakuutusasuoritus on kapitalisaatiosopimuksenottajan veronalaista pääomatulona. Kyseinen pykälä siis vielä tarkentaa tuloverolain 32 §:ää, jossa kapitalisaatiosopimuksen tuoton veronalaisuus on jo kertaalleen mainittu.

Tuloverolain uusi 35 § käsittelee muun muassa säästöhenkivakuutuksen sekä kapitalisaatiosopimuksen tuoton määrän laskemista. Pykälän mukaan säästöhenkivakuutuksen sekä kapitalisaatiosopimuksen tuotoksi katsotaan se osa vakuutuksen tai sopimuksen säästöä, joka ylittää vakuutusmaksujen taikka kapitalisaatiosopimuksen maksujen määrän. Säästöhenkivakuutusten osalta kyseinen säännös on tuloverolaista jo löytynyt, mutta nyt pykälä sisältää myös nimenomaisen maininnan kapitalisaatiosopimuksesta. Kapitalisaatiosopimuksen osalta tapa kuitenkin vastaa jo aikaisemmin Verohallinnon ohjeen perusteella voimassa ollutta tapaa, eikä sinänsä tuo uudistusta kapitalisaatiosopimuksen verotukseen.

Uutta kapitalisaatiosopimuksen sekä säästöhenkivakuutuksen verotukseen tuo kuitenkin kyseisen pykälän kohta, jonka mukaan sopimuksen perusteella maksetusta suorituksista,

maksuvuoden veronalaiseksi tuloksi lasketaan se suhteellinen osa, joka maksuhetkellä vastaa jäljellä olevan tuoton osuutta jäljellä olevasta säästömäärästä.

Esimerkiksi:

A on sijoittanut kapitalisaatiosopimukseen 10 000 euroa. A päättää tehdä 1 000 euron suuruisen takaisinnoston. A:n tehdessä takaisinnoston on sopimuksen säästön määrä yhteensä 15 000 euroa. Sopimuksen tuotto on täten 5 000 euroa. A:n tekemästä 1 000 euron nostosta tuotoksi katsotaan sen suhteellinen osuus, eli $5\,000 / 15\,000 \times 1\,000 = 333$ euroa. Kyseinen tuotto verotetaan A:n pääomatulona.

Kyseinen verotustapa johtaa samanlaiseen lopputulokseen, kuin sijoitusrahastojen verotuksessa, jossa verotus tapahtuu rahasto-osuuksia lunastettaessa. Jos rahaston lunastushinta on suurempi kuin sen merkintähinta, on ylimenevä osuus rahaston tuottoa, jota verotetaan luovutusvoittoverotusta koskevien säännösten mukaan.⁵³ Näin ollen säästöhenkivakuutusten ja kapitalisaatiosopimusten uusi verotustapa, jossa tuoton suhteellinen osa luetaan tuloksi jokaisen noston yhteydessä, lähentää kyseisten sijoitustuotteiden verotusta huomattavasti sijoitusrahastojen verotuksen kanssa ja näin lisää eri sijoitusmuotojen välistä verotusneutraalisuutta.

Esimerkiksi:

A on sijoittanut sijoitusrahastoon 10 000 euroa. Rahastoyhtiö lunastaa A:lta rahasto-osuuksia 1 000 euron arvosta, eli 6,67 prosenttia 15 000 eurosta, joka on varojen arvo lunastushetkellä. Hankintamenona vähennetään vastaava 6,67 prosenttia rahasto-osuuksien hankintamenosta eli 10 000 eurosta. Hankintamenoksi muodostuu tällöin 667 euroa, joka vähennetään 1 000 euron lunastushinnasta, jolloin A:n veronalaisen luovutusvoiton määräksi muodostuu sama 333 euroa, kuin jos A olisi tehnyt saman suuruisen sijoituksen kapitalisaatiosopimukseen.

Miettiessään kyseisen TVL 35 §:n sisältöä, hallitus päätyi myötäilemään eri sijoitusmuotojen verotusta tutkineen valtiovarainministeriön työryhmän ehdotusta tuoton

⁵³ VMO-raportti 14/2018, s. 132

määrän suhteellisesta laskutavasta⁵⁴. Pohtiessaan, miten säästöhenkivakuutuksen ja kapitalisaatiosopimuksen veronalaisen tuoton määrä tulisi laskea, työryhmä kuitenkin vertaili monia muitakin laskutapoja. Muita työryhmän tutkimia vaihtoehtoja oli esimerkiksi se, että nostetut varat luettaisiin ensisijaisesti veronlaiseksi tuotoksi. Tätä verotustapaa työryhmä puolusti esimerkiksi sillä, että sen avulla pystyttäisiin estämään erityisesti ulkomaisten vakuutusyhtiöiden tarjoamiin kapitalisaatiosopimukseen liittyviä keinotekoisia järjestelyjä⁵⁵. Joihinkin ulkomaisiin kapitalisaatiosopimukseen liittyvä mahdollisuus siirtää omaisuutta kapitalisaatiosopimukseen ja näin hallinnoida omistuksia kapitalisaatiosopimuksen kautta, kuitenkin samalla säilyttäen suoraan osakesijoittamiseen liittyviä hallinnoimisoikeuksia.⁵⁶ Nostettujen varojen katsominen ensisijaisesti tuotoksi saattaisi vähentää tällaisten keinotekoisien järjestelyjen suosiota, mutta muuten verotustapa ei sijoitustuotteiden neutraalisuustavoitteen perusteella olisi kovin tarkoituksenmukainen. Työryhmän ehdotuksen mukaan tällaisten keinotekoisien järjestelyjen torjumiseen tulisi ensisijaisesti puuttua esimerkiksi erityissäätelyn avulla⁵⁷.

Yksi työryhmän käsittelemistä säästöhenkivakuutuksen ja kapitalisaatiosopimuksen veronalaisen tuoton määrän laskentatavoista oli tapa, jossa vakuutuksen sijoituskohteita verotettaisiin, kuin sijoittaja omistaisi ne suoraan. Kyseinen verotustapa siis tarkoittaisi kapitalisaatiosopimuksen sivuuttamista verotuksessa, jolloin sijoituskohteiden vaihdoista syntyvät luovutusvoitot sekä sijoitusten juoksevat tuotot katsottaisiin sijoittajan omaksi veronlaiseksi tuloksi. Tämä riippumatta siitä, onko sopimuksesta todellisuudessa nostettu varoja vai ei. Myös tätä verotustapaa työryhmä perusteli sillä, että sillä voitaisiin puuttua eräisiin keinotekoisiiin järjestelyihin, mutta totesi raportissa itsekkin, että yleiseksi verotusperiaatteeksi kyseinen tapa ei olisi kovin soveltuva.⁵⁸

Edellä mainittujen keinotekoisien järjestelyiden torjumiseksi tuloverolakiin on otettu uusi 35b §, joka käsittelee eräiden vakuutustuotteiden erityistä verotusmenettelyä. Kyseisen säännöksen mukaan kapitalisaatiosopimukselle kertyneet tuotot verotetaan poikkeuksellisesti jo verovelvollisen sen verovuoden tulona, jona tuotot ovat kertyneet vakuutusyhtiölle, jos sijoittajalla tai tämän määräämällä henkilöllä on oikeus käyttää

⁵⁴ HE 275/2018, s. 27

⁵⁵ VMO-raportti 14/2018, s. 133

⁵⁶ VMO-raportti 14/2018, s. 128

⁵⁷ VMO-raportti 14/2018, s.135

⁵⁸ VMO-raportti 14/2018, s. 133-134

joitain pykälässä mainituista kohde-etuutta koskevista oikeuksista. Näitä oikeuksia on esimerkiksi oikeus käyttää kohde-etuuteen liittyvää määräys- tai äänivaltaa, oikeus päättää siitä, kenelle kohde-etuutena oleva omaisuus luovutetaan tai oikeus päättää kohde-etuutta koskevasta käyttö- tai hallintaoikeudesta. Kyseisen poikkeussäännöksen tehtävänä on ensisijaisesti estää joidenkin ulkomaalaisten vakuutusyhtiöiden asiakkailleen tarjoamien räätälöityjen kapitalisaatiosopimusten yleistyminen, joiden tarkoituksena on ainoastaan verojen kiertäminen⁵⁹.

4.3 Uudistukset kapitalisaatiosopimuksen maksujen ja tappioiden verotukseen

Ehtona siihen, että ainoastaan kapitalisaatiosopimuksen tuotto on sijoittajan veronalaista tuloa, on kuitenkin se, että sopimuksen maksuja ei ole vähennetty verotuksessa. Asiasta säädetään TVL 34.4 §:ään lisätyssä 3. kohdassa. Suomalaisten vakuutusyhtiöiden tarjoamien kapitalisaatiosopimusten maksuja ei voi vähentää verotuksessa, sillä Suomen lainsäädännössä katsotaan edelleen, että maksuissa ei ole kyse vähennyskelpoisesta menosta, vaan pikemminkin vakuutusyhtiölle annetusta lainasta. Kyseinen säännös koskee siis ensisijaisesti ulkomailta suomeen muuttaneita sijoittajia, jotka ovat solmineet kapitalisaatiosopimuksensa ulkomailla. Eri maiden verolainsäädännöt poikkeavat huomattavasti toisistaan kapitalisaatiosopimuksen maksujen vähennyskelpoisuuden osalta, ja joissakin valtioissa maksujen vähentäminen on sallittua. Jos ulkomailta Suomeen muuttanut sijoittaja on vanhassa kotimaassaan saanut vähentää sopimuksen maksut verotuksessaan, on perusteltua, että hänen Suomessa asuessaan sopimuksen perusteella nostamansa varat katsotaan kokonaan veronalaiseksi pääomatuloksi.⁶⁰

Kapitalisaatiosopimuksen maksuihin rinnastetaan tuloverolain 35 §:n 4 momentin mukaan myös ostamalla tai vastikkeetta saatujen sopimusten hankintameno. Kapitalisaatiosopimuksen luovutuksensaajan verotuksessa hankintamenoksi katsotaan hänen sopimuksestaan maksamansa vastike, joka rinnastetaan TVL 34.4 §:ää sovellettaessa kapitalisaatiosopimuksen maksuihin. Lahjana tai perintönä saadun

⁵⁹ HE 275/2018, s.50

⁶⁰ HE 275/2018, s.28

kapitalisaatiosopimuksen maksuihin rinnastetaan perintö- tai lahjaverotuksessa sopimukselle määritelty arvo.⁶¹

Tuloverolain uudessa 35 §:ssä käsitellään kapitalisaatiosopimusten tuottojen verotuksen lisäksi myös sopimuksista aiheutuneiden tappioiden käsittelyä verotuksessa. Pykälän mukaan kapitalisaatiosopimuksen tappiot ovat jatkossa luonnollisen henkilön sekä kuolinpesän verotuksessa vähennyskelpoisia veronalaisista pääomatuloista sopimuksen päättymisvuonna. Tappio vähennetään puhtaasta pääomatulosta luovutustappioiden jälkeen, ennen muita pääomatuloista tehtäviä vähennyksiä.

Pääomatulolajin alijäämää vahvistettaessa kapitalisaatiosopimuksesta syntyntä tappiota ei kuitenkaan oteta huomioon, eli kapitalisaatiosopimuksen tappiota ei voida vähentää osaksikaan ansiotulojen verosta. Tätä voidaan pitää hieman kyseenalaisena, sillä tulkinta poikkeaa tuloverolain pääomatulojen tappioiden vähentämistä koskevista yleisistä periaatteista⁶². Hallituksen esityksessä tulkinnalle ei myöskään ole esitetty minkäänlaisia perusteita.

Kapitalisaatiosopimuksen tappio on vähennyskelpoinen sopimuksen päättymisvuonna, koska vasta silloin tappion katsotaan olevan lopullinen. Jos tappio realisoituisi aina, kun varoja nostettaessa kapitalisaatiosopimus olisi tappiollinen, saattaisi se johtaa erilaisiin keinotekoisiiin tappioiden hyödyntämistarkoituksessa tehtyihin järjestelyihin. Tällainen tappioiden hyödyntäminen saisi jo veronkierrolle ominaisia piirteitä, eikä siksi olisi toimiva verotustapa kapitalisaatiosopimusten tappioille. Näin ollen tuottojen ja tappioiden symmetrisen verokohtelun ei katsota olevan kapitalisaatiosopimusten tapauksessa perusteltua.⁶³

Kapitalisaatiosopimuksen tappioiden vähennyskelpoisuus johtaa sijoitusmuotoneutraalisuuden kasvamiseen, sillä myös muissa välillisen sijoittamisen muodoissa tappiot ovat vähennyskelpoisia. Esimerkiksi sijoitusrahastoissa rahasto-osuuksien lunastusten yhteydessä tulee sovellettavaksi tuloverolain luovutusvoittoja koskevat säännökset, jolloin sijoitusrahastojen tappiot ovat näiden säännösten perusteella

⁶¹ HE 275/2018, s.48

⁶² Nykänen 2018b

⁶³ HE 275/2018, s.22

vähennyskelpoisia luovutustappioina. Myös uuden sijoitusmuodon, osakesäästötilin, tappiot ovat vähennyskelpoisia. Osakesäästötilin tappiot tulevat vähennyskelpoisiksi sinä vuonna, kun tili lopetetaan, millä samoin kuin kapitalisaatiosopimuksien verotuksessa, pyritään estämään keinotekoisia tappiojärjestelyjä.

4.4 Uudistukset kapitalisaatiosopimuksen luovutusten verotukseen

Tuloverolain 45 §:n uudessa 7 momentissa on säännökset koskien kapitalisaatiosopimuksen luovutusten verotusta. Säännöksen mukaan omaisuuden luovutuksesta saatuna voittona on pidettävä myös kapitalisaatiosopimuksen luovutuksesta saatua voittoa. Näin ollen tuloverolain yleiset luovutusvoittoa koskevat säännökset tulevat 1.1.2020 alkaen sovellettaviksi myös kapitalisaatiosopimuksen luovutuksiin, mikä vastaa myös KHO:n uusinta kantaa asiasta. Sovellettavaksi kapitalisaatiosopimuksen verotukseen tulee myös tuloverolain luovutustappiota koskevat säännökset, jolloin kapitalisaatiosopimuksen luovutuksesta syntyneet tappiot ovat jatkossa tuloverolain perusteella luovutustappioina vähennyskelpoisia.

Luovutusvoittoverotuksen soveltaminen kapitalisaatiosopimukseen edistää eri sijoitusmuotojen välistä neutraalisuutta. Osakesäästötiliä ei ole mahdollista luovuttaa eteenpäin, vaan varojen realisointi voi tapahtua ainoastaan nostamalla rahoja tililtä. Luovutusvoittoverotuksen soveltaminen kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin johtaa verotuksellisesti samaan lopputulokseen, kuin varojen nosto osakesäästötililtä. Verotuksellisesti kapitalisaatiosopimuksen luovutukset ja osakesäästötilin nostot tulevat siis jatkossa olemaan yhdenvertaisessa asemassa.⁶⁴

TVL 45.7 §:ssä on nimenomainen maininta siitä, että kapitalisaatiosopimusten luovutuksiin ei kuitenkaan tule soveltaa TVL 46.1 §:n mukaista hankintameno-olettamaa. Hallituksen perustelujen mukaan, hankintameno-olettaman lähtökohtaisena tarkoituksena on auttaa sijoittajaa, kun omaisuuden todellinen hankintahinta on pitkän omistusaajan vuoksi vaikea selvittää, sekä huomioida inflaation vaikutus. Hallituksen mukaan nämä lähtökohdat eivät sovellu kapitalisaatiosopimukseen.⁶⁵ Hallituksen perusteluita jättää soveltamatta hankintameno-olettama on kuitenkin kritisoitu, sillä

⁶⁴ HE 275/2018, s.28

⁶⁵ HE 275/2018, s.28

kapitalisaatiosopimus on inflaation vaikutuksen osalta täysin samassa asemassa sijoitusrahastojen kanssa, joiden verotuksessa voidaan soveltaa hankintameno-olettamaa⁶⁶. Hankintameno-olettaman soveltamatta jättäminen asettaa siis kapitalisaatiosopimukset sekä sijoitusrahastot verotuksellisesti eri asemaan, mikä ei verotuksen neutraalisuustavoitteen kannalta tunnu kovin tarkoituksenmukaiselta.

Hankintameno-olettaman soveltamatta jättämistä voidaan kuitenkin joiltain osin perustella myös verotuksen neutraalisuusnäkökulmasta. Jos kapitalisaatiosopimuksen luovutuksiin sovellettaisiin hankintameno-olettamaa, asettaisi se luovutukset eri asemaan sopimuksen takaisinnostojen ja sopimuksen erääntyessä saatujen suoritusten verokohtelun kanssa. Hankintameno-olettaman soveltaminen laittaisi luovutustilanteet näitä muita tilanteita edullisempaan asemaan, mikä saattaisi johtaa keinotekoisiiin väliluovutuksiin tavoitteena pienentää kapitalisaatiosopimuksen lopullista verotaakkaa.⁶⁷ Kapitalisaatiosopimuksen perusteella saatujen erilaisten suoritusten näkökulmasta, hankintameno-olettaman soveltamatta jättäminen tuntuu siis verotuksen neutraalisuuden kannalta kaikista perustelluimmalta vaihtoehdolta.

5. Yhteenveto ja uudistusten mahdolliset vaikutukset

Kapitalisaatiosopimuksen sekä muiden eri sijoitusmuotojen verotukseen tehtävillä uudistuksilla on tähdätty eri sijoitusmuotojen verotusten yhdenmukaistamiseen, ja suurilta osin kyseinen tavoite onkin onnistuttu saavuttamaan. Erityisesti kapitalisaatiosopimuksen osalta uudistukset olivat kaivattuja, ja nyt kapitalisaatiosopimuksen verotuksesta on viimein säädetty lailla. Nimenomaiset lainsäädännökset lisäävät kapitalisaatiosopimukseen liittyvää oikeusvarmuutta, mikä on sijoittajien näkökulmasta positiivinen asia.

Nimenomaisten säännösten puuttuessa kapitalisaatiosopimusten verotus oli oikeuskäytännössä muodostunut hyvinkin suotuisaksi verrattuna joihinkin muihin sijoituskohteisiin. Kapitalisaatiosopimukseen liittyvä mahdollisuus tehdä verovapaita nostoja sijoitetun pääoman määrään saakka, sekä mahdollisuus vaihtaa sijoituskohteita

⁶⁶ Nykänen 2018b

⁶⁷ Nykänen 2018b

sijoitusaikana veroseuraamuksista tekivät siitä sijoittajien silmissä hyvän sijoituskohteen verrattuna esimerkiksi sijoitusrahastoihin tai suoraan sijoittamiseen, joihin ei kyseisiä mahdollisuuksia liity.

Uudistusten johdosta kapitalisaatiosopimukseen liittyvät verotukselliset edut tulevat vähenemään, sillä esimerkiksi mahdollisuus tehdä verovapaita nostoja poistuu. Samat uudistukset koskevat myös suuresti kapitalisaatiosopimuksia muistuttavia säästöhenkivakuutuksia, jolloin myös niihin liittyvä verotuksellinen edullisuus tulee poistumaan. Uudistukset lähentävät kapitalisaatiosopimuksen ja säästöhenkivakuutusten verotusta sijoitusrahastojen kanssa, sillä jatkossa kyseisten sijoitustuotteiden nostoihin tullaan soveltamaan samaa suhteellista tuoton määrän laskemistapaa. Kapitalisaatiosopimukseen sekä säästöhenkivakuutukseen sovellettuja verotusperiaatteita on monilta osin sovellettu myös uuden sijoitustuotteen, osakesäästötilin, verotukseen. Osakesäästötili tuo osaltaan välillistä sijoittamista lähemmäksi myös suoraa sijoittamista. Sen seurauksena ei ainoastaan välillisten sijoitustuotteiden välinen verotusneutraalisuus lisääntynyt, vaan myös välillisen sekä suoran sijoittamisen välinen verotusneutraalisuus lisääntyy.

Koska eri sijoitusmuotojen välinen neutraalisuus ei kuitenkaan ole ainoa sijoittajien sijoituspäätöksiä ohjaava tekijä, on vaikeaa ennustaa, miten uudistukset tulevat vaikuttamaan sijoittajien päätöksiin jatkossa. Erityisesti kun kyseessä oleva sijoitetun pääoman määrä on pieni, ei sijoittajan valintaa esimerkiksi kapitalisaatiosopimuksen, säästöhenkivakuutuksen ja sijoitusrahaston välillä ohjaa ensisijaisesti niiden verotuksen väliset eroavaisuudet. Tärkeämpää on usein esimerkiksi sijoituksen onnistunut hajauttaminen. Piensijoittajien sijoituspäätöksiä ohjailee usein myös vaivattomuus, sekä sijoitukseen liitetyt palveluntarjoajan lisäpalvelut, jotka voivat vaihdella suurestikin eri vakuutusyhtiöiden ja eri sijoitusmuotojen välillä.⁶⁸

Kapitalisaatiosopimusten osalta uudistukset tulevat kuitenkin vähentämään huomattavasti niihin liittyvää kenties aiheutontakin kilpailuetua. Tuoton verotuksen aikaistuuessa kapitalisaatiosopimuksen suosio tulee todennäköisesti ainakin

⁶⁸ VMO-raportti 14/2018, s.65

yksityishenkilön sijoittamismuotona vähentämään ja suuri osa välillisestä sijoittamisesta tulee oletettavasti jatkossa tapahtumaan osakesäästötilin kautta.⁶⁹

⁶⁹ HE 275/2018, s.38